ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ

14. ULUSLARARASI

DÜNYA DİLİ TÜRKÇE SEMPOZYUMU

20-22 EKİM 2022 / ALANYA

BİLDİRİ KİTABI

ALKÜY
ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Nu: 005

14. ULUSLARARASI DÜNYA DİLİ TÜRKÇE SEMPOZYUMU

BİLDİRİ KİTABI

20-22 Ekim 2022

Alanya-Antalya

Editörler

Öğr. Gör. Dr. Ramazan ERYILMAZ
Öğr. Gör. Dr. Neslihan KARACAN
Arş. Gör. Ali CANBULAT
Arş. Gör. Ahmet Turan EŞ

Kapak Tasarımı

Öğr. Gör. Taner YAPKU

e- ISBN: 978-605-74581-5-5

Dağıtım

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Alanya Antalya
Genel ağ: dunyadiliturkce.alanya.edu.tr
İrtibat el-mek: dunyadiliturkce@alanya.edu.tr
Telefon: +90 242 510 60 60

Bu kitapta yer alan yazıların içeriği yazarların sorumluluğunda olup 5846 sayılı yasaya göre eserin bütün yayın, çeviri ve alıntı hakları ALKÜ Yayınlarına aittir.

Revânî'nin *Çıkar* Redifli Gazeli Üzerine Bir Söylem Çözümlemesi

Beyza ALPARSLAN KABA[*]

Özet

Klâsik Türk şiiri geleneğinde şairler, duygu ve düşüncelerini ilk başta anlaşılması güç bir anlam dünyası içinde ifade ederler. Klâsik Türk şiiri bu derinlikli anlam dünyası ve ifade gücü sayesinde farklı bakış açılarıyla okunmaya müsait bir yapı arz eder. Bu bağlamda Klâsik Türk şiirinin modern metin çözümleme yöntemleriyle incelenmesi, bu metinlerin çağdaş bir yaklaşımla okunması mânânın sezdirilmesi yolunda okuyucuya daha fazla imkânlar sunmayı hedeflemektedir. Klâsik metin şerhi eşliğinde söz konusu metinlerin yorumlanması, araştırmaların yeni bir yöntemsel zemine oturtulmasını sağlamaktadır. Dilbilimin alt dallarından olan söylem çözümlemesi de modern metin çözümleme yöntemlerinden birisidir. Söylem çözümlemesi, dilin bireysel kullanımını ya da her türlü eylemi üretim koşulları içinde inceleme biçimi; belli bir anı ilgilendiren her türlü dilsel etkinliğin betimlenmesi ve işlevlerin ortaya konulması işidir. 16. yüzyıl şairlerden olan Revânî'nin asıl adı İlyas Şüca Çelebi'dir. Tezkire yazarları onun Edirneli olduğu konusunda ittifak eder. Sehî Bey ve Latîfî tezkirelerinde Revânî'nin Yavuz Sultan Selîm'in iltifatını kazanarak saraya mensup şairler arasına girdiği belirtilir**.** Revânî, Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yılları olan 1524'te vefat eder. Revânî'nin Yavuz Sultan Selîm'e sunduğu Dîvân'ı ve bir de İşret-nâme'si vardır. Revânî'nin şiirlerindeki canlılık, içtenlik ve özellikle de ifade rahatlığıyla devrinde çok beğenildiği, ancak şiir tekniği ve söylemi itibarıyla orta dereceli bir şair olduğu kabul edilir. Bu bildiride Revânî'nin *çıkar* redifli gazeli bir söyleşi metni olarak okunarak gazel önce klâsik metin şerhi usulüyle şerh edilecek ardından modern bir okuma biçimi olan söylem çözümlemesi yöntemi ile incelenecektir. Metnin derin yapısını ortaya çıkarmayı hedefleyen bu okuma biçimi ile şairin seçtiği *çıkar* redifi etrafında örülen gazelin söylemi tespit edilerek mânâ kâinatına ulaşılacak, elde edilen bilgi ve bulgular tablo ve grafiklerle desteklenerek ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk şiiri, Revânî, söylem çözümlemesi, üslûp, söyleşi.

Giriş

Edebiyatın bilimsel keşif ve teknolojinin seyrini takip eden bir yönü olması dolayısıyla on dokuzuncu yüzyıldaki büyük edebî değişimler dil ve edebiyat çalışmalarını da derinden etkilemiştir. Saussure'den sonra batı dünyasının dil ve edebiyata bakışı değişmiş modern çağlarda yapısalcı akımlar, göstergebilim, anlambilim gibi dil ile doğrudan ya da dolaylı ilgisi olan bütün bilimsel anlayışlar edebiyat biliminin edebî metinlere bakışına yepyeni bakışlar getirmektedir. (Tökel, 2007:1) Dilbilimin alt dallarından biri olan söylem çözümlemesi de Klâsik Türk şiirine has metinleri anlama yolunda bir metin çözümleme yöntemi olarak teklif edilmiştir. (Çapan, 2020) Dilbilimi ise en kısa ifadeyle "dili inceleyen bilim, dilin bilimi" şeklinde tanımlamak mümkündür. (Aksan, 2007:14) Söylem çözümlemesi, dilin bireysel kullanımını ya da her türlü eylemi üretim koşulları içinde inceleme biçimi, belli bir anı ilgilendiren her türlü dilsel etkinliğin betimlenmesi ve işlevlerin ortaya konulması işidir. Bu çözümleme yönteminde, var olan bir durum içindeki bir sözcenin incelenmesi söz konusudur. (Günay, 2018:20-24) Söylem; bir iletinin tüm boyutlarını, sadece içeriğini değil onu dile getireni, neye dayanarak söylediğini, kime söylediğini ve amacını kapsar. Başka bir ifadeyle söylem çözümlemesi, söyleyenlerin söyledikleri ile neyi başarmak istediğini inceler. En basit ifadeyle bir dil incelemesi olan söylem çözümlemesi, dile has ögelerin basit bir tasnifi değildir. Metinde yer alan ifadelerin cümle ve anlam ilişkilerinden hareketle muhtevayı ele almayı hedefler. Dilbilimin çözümleme araçlarını kullanarak şiir, hikâye veya hitabetin

[*] Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Alanı Doktora Öğrencisi, beyzaalparslann@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4820-1445

söylem yapısını araştırmak söylem çözümlemesinin amaçlarındandır. (Çelik- Ekşi; 2008:100-106)

Bu çalışmada incelenecek olan gazel metni, bir söyleşi çözümlemesi olarak ele alınacaktır. Söyleşi çözümlemesinin amacı ise kendi doğal bağlamı içinde üretilen sözlü söyleşimleri gözlemlemek ve betimlemektir. (Günay, 2018:63-66)

Gazeli çözümlemeye geçmeden önce şairini tanımaya ihtiyaç vardır. Buna göre Revânî'nin hayatı hakkında kısaca şunları söylemek mümkündür:

1.Revânî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri

Asıl adı İlyas Şücâ olup babasının adı Abdullah'tır. Bütün tezkire yazarları Revânî'nin Edirneli olduğu konusunda ittifak eder. Âlî Mustafa Efendi'nin naklettiğine göre Revânî'yi mahlas olarak seçmesinde, Tunca nehri kıyısındaki bahçeler arasında ikametinin ve bu ırmağın tatlı akışının kendisinde uyandırdığı duyguların etkisi olur. Sehî Bey, tezkiresinde Revânî'nin İstanbul'a geldikten sonra saraya mensup şairlerin, Latîfî de sarat çevresindeki otuzu aşkın şairin arasına girdiğini belirtir. Revânî, Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında vefat eder. Revânî'nin Yavuz Sultan Selîm'e sunduğu Dîvân'ı ve bir de İşret-nâme'si vardır. Revânî'nin şiirlerindeki canlılık, içtenlik ve özellikle de ifade rahatlığıyla devrinde çok beğenildiği, ancak şiir tekniği ve söylemi itibarıyla orta dereceli bir şair olduğu kabul edilir. (Erünsal, 2008:30-31)

2. "çıkar" Redifli Gazelin Metni

Revâni Divânı'nın gazeller kısmında yer alan ve altı beyitten oluşan "çıkar" redifli 94. gazel metni şöyledir:

Hatem-i la'lüñ öpen mülk-i bedehşândan çıkar
Ârzû-yı hüsn ile iden dostum cândan çıkar

Kûy-ı dil-berden güzeller subh-dem handân çıkar
'Âdet oldur her seher güller gülistândan çıkar

Âfet-i hüsn ey sanem zülfüñ yeterken 'âşıka
Bilmezüz hatt-ı leb-i cân-perverüñ kandan çıkar

Soyunup pîrâheninden çıksa ol yâr-ı 'azîz
Yûsuf-ı Mısrî durur gûyâ ki zındândan çıkar

Yâri agyâruñ söziyle ben nice terk eyleyem
Kişi kim şeytâna uysa dînden îmândan çıkar

Her kaçan çıksa Revânî yâr devlet-hâneden
Pâdişâh-ı heft-kişver sanki eyvândan çıkar (Avşar, 2017:230)

2.1. Gazelin Dış Yapısı

Gazel, aruzun remel bahri olan *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Gazelin kafiye ve redifi ise aşağıda tablo hâlinde gösterilmiştir.

Tablo 1: Gazelin kafiye ve redifi

Beyitler	Kâfiye	Redif
1.Beyit	bedehş**ân**	**dan çıkar**
	c**ân**	
2.Beyit	gülist**ân**	**dan çıkar**
3.Beyit	k**an**	**dan çıkar**
4.Beyit	zind**ân**	**dan çıkar**
5. Beyit	îm**ân**	**dan çıkar**
6.Beyit	eyv**ân**	**dan çıkar**

Gazelde bedehşândan, cândan, gülistandan, kandan, zindândan, imândan ve eyvândan kelimelerinin kökünde bulunan *ân* sesleri birbiri ile kâfiyelidir. Kâfiyeli kelimelerin beşi Farsça, biri Arapça, biri de Türkçe'dir. Bu kelimeler kendi aralarında fonetik ve morfolojik olarak bir uyum içindedirler. Redif ise ayrılma hâli olan -dan eki ile Türkçe geniş zaman kipi ile kurulmuş olan "çıkar" fiilinin bir araya gelmesi ile oluşmuştur. Gazelin redifi taşıdığı anlam çeşitliliğinin etkisiyle gazelin şairin söylemine zenginlik kazandırmıştır.

2.2. Gazelin Şerhi

1. Hatem-i la'lüñ öpen mülk-i bedehşândan çıkar

Ârzû-yı hüsn ile iden dostum cândan çıkar

"Ey sevgili! Senin lal taşına benzeyen ve mühür hükmünde olan dudağını öpen kişi ancak Bedehşan ülkesinden çıkar. Ey sevgili! Senin güzelliğini arzu edenin ise canını vermesi, canından vazgeçmesi gerekir"

Gazelin ilk beytini sevgili ile sohbet edercesine kurgulayan şair, sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan dudaklarını kırmızı renkte olması dolayısıyla lal taşına benzetmiş, teşbih sanatının ifade gücünden istifade etmiştir. Lal, kırmızı ve değerli bir taş olup Klâsik Türk şiirinde en çok sevgilinin dudağı için benzeyen olmuştur. Hatem ise mühür, üstü mühürlü bir yüzük anlamlarına gelerek genellikle sevgilinin dudağı yerine kullanılır. Beyitte de "hatem-i la'lün" terkibiyle bu ilgi kurulmuş olur. Şair, sevgilinin lal taşıyana benzeyen parlak, kırmızı renkteki dudaklarını öpen kişinin Bedehşan ülkesinden çıkacağını ifade etmektedir. Bedehşan, bugün bir kısmı Afganistan, bir kısmı da Rusya sınırları içinde kalan yukarı Sind ve Horasan bölgesinde, Kâbil ile Yarkent arasında dağlık bir memlekettir. Yakut madeninin çıkması dolayısıyla birçok ülkenin ilgisini çekmiş olan Bedehşan edebiyatta da yakut cinsi olan kırmızı la'l taşı ile birlikte anılır. Bu taş sevgilinin dudağını temsil eder. Bu bağlamda beyitte "çıkmak" fiili "bitmek, büyümek, yetişmek" anlamlarına gelen temel anlamını da düşündürecek şekilde kullanılmıştır. Beyitte Bedehşan ülkesinin "lal" ve "hatem" kelimeleriyle bir arada yer alarak tenasüple kullanıldığı görülür. Gazelin redifi her iki mısrada da farklı anlamı karşılayacak şekilde kullanılarak beytin söylemine zenginlik katmıştır.

2. Kûy-ı dil-berden güzeller subh-dem handân çıkar

'Âdet oldur her seher güller gülistândan çıkar

"Gönül alan sevgilinin mahallesinden güzeller her sabah gülerek çıkar. Her seher vaktinde gül bahçesinde güllerin açması adettir."

İkinci beyitte okuyucuyu muhatap alan şair, sevgilinin mahallesi üzerinden bir hayâl geliştirmiştir.

Klâsik Türk şiirinde sevgilinin oturduğu yerden sıkça bahsedilir. Âşık için sevgilinin mahallesinin önemi büyük olup, âşık daima oraya ulaşmak ister. Beyitte de sevgilinin mahallesinden sabah vakti çıkan güzeller tasvir edilmiştir. Buradan çıkan güzellerin yüzleri gülmektedir. Beytin ikinci mısraında ise "çıkar" redifi; "açmak, oluşmak, meydana gelmek" anlamlarında kullanılmış, her seher vaktinde güllerin gül bahçesinde açmasının âdet olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla sevgilinin bahçesinden çıkan güzellerin gülerek mutlu bir hâlde çıkması seher vakti gül bahçesinde güllerin açması gibidir. Böylece birinci mısrada kurulan hayâl ikinci mısrada gül bahçesinde güllerin açması tasviriyle desteklenmiştir. Sevgilinin mahallesi gül bahçesi ile; sabah vakti, seher vakti ile; sevgilinin bahçesinden çıkan güzeller ise gül bahçesinde açan güller ile özdeşleştirilmiş, teşbih sanatının ifade gücünden istifade edilmiştir.

3. Âfet-i hüsn ey sanem zülfüñ yeterken 'âşıka

Bilmezüz hatt-ı leb-i cân-perverüñ kandan çıkar

"Ey put gibi güzel olan sevgili! Senin (güzellik bakımından) bir kişiyi ortadan kaldıracak kadar kötü olan güzelliğin ve saçların aşığa yeterken can besleyen dudağının kenarındaki ayva tüylerinin nereden çıktığını bilmiyoruz."

Üçüncü beyitte ise doğrudan sevgiliyi muhatap alan şair sevgilinin güzellik unsurları üzerinden bir övgü söylemi gerçekleştirmiştir. Şair sevgiliye saçlarının âşık için yeterli olduğunu, dudağının kenarındaki ayva tüylerinin nereden çıktığını bilmediğini ifade etmektedir. Dolayısıyla şair beyitte güzellik afeti olan iki kıl üzerinden bir söylem gerçekleştirmiştir. Bunun yanında şair beyitte "bilmezüz" fiiliyle aslında bütün âşıklar adına konuşmaktadır. Sevgilinin saçı Klâsik Türk şiirinde en çok kullanılan güzellik unsurlarından biridir. Saç, düzensiz, dağınık, perişan ve uzun durumlarıyla âşığın aklını başından alır. Âşığı esir eder, perişan eder. Bunun yanında sevgilinin saçının her bir telinden âşıkların gönülleri asılı olmuş, sevgilinin saçı onları zapt etmiştir. Dolayısıyla beyitte âşık olarak yer alan şair, sevgilinin saçının bu özellikleri dolayısıyla âşıklara zaten yettiğini, onlara yeterince ıstırap verdiğini ifade ederek âşıklar olarak sevgilinin dudağının kenarında yer alan ayva tüylerinin nereden çıktığını bilmediklerini dile getirmektedir. Çıkmak fiili burada, ayva tüylerinin oluşması dolayısıyla, hem "yetmek, ulaşmak" anlamlarında hem de "nereden çıktı?" soru kalıbı ile şaşkınlık ifadesini de taşıyarak tecahülü arif sanatı ile beyitte yer almıştır. Bir soru ifadesinin kullanımıyla da istifham sanatından istifade edilmiş olunur.

4. Soyunup pîrâheninden çıksa ol yâr-ı 'azîz

Yûsuf-ı Mısrî durur gûyâ ki zındândan çıkar

"Ne zaman ki o yüce sevgili, gömleğinden çıksa adeta Mısırlı Yusuf zindandan çıkıyormuş gibi olur."

Şair bu beyitte okuyucuyu muhatap almıştır. Sevgili ile ilgili kurduğu bir hayali Hz. Yusuf telmihiyle bağdaştırmış, sevgilinin gömleğini çıkarmasıyla Yusuf'un zindandan çıkması arasında bir ilgi kurmuştur. Klâsik Türk şiirinde sevgili güzelliği dolayısıyla Hz. Yusuf'a benzetilmiştir. Hz. Yusuf'un zindana atılışı da pek çok beyitte hikâye, iham, teşbih ve mecazlar hâlinde anılmıştır. Kardeşleri tarafından atıldığı kuyuda bir müddet kalan Yusuf'u yoldan geçen bir kervanın sakası çıkarır ve onu Mısır'a götürür. Yusuf Mısır'da maliye bakanı (Aziz) tarafından satın alınır. Yusuf'un eşi emsali olmayan güzelliği Aziz'in karısı Zeliha'yı büyüler. Zeliha'nın tekliflerinin reddeden Yusuf'un bir gün ondan kaçarken gömleği yırtılır. Zeliha Aziz'e Yusuf'un kendisine saldırdığını söyleyerek zindana attırır. (Harman, 2013:1-5) Beyte bu bilgilerin ışığında bakıldığında sevgilinin gömleğini çıkarması ile Yusuf'un gömleğinin yırtılması arasında da bir ilgi kurulduğu görülür. Bunun yanında sevgili güzelliği bakımından da Hz. Yusuf'un benzeyeni konumundadır. Güzelliğiyle zaten âşığını mest eden sevgili bir de gömleğini çıkarsa Hz. Yusuf kadar güzel olacaktır. Dolayısıyla şair bir varsayımla sevgilinin güzellik derecesini artırmıştır. Bunun yanında beyitte sevgili için "yâr-ı aziz" terkibine yer veren şair Zeliha'nın Aziz'in karısı olması ilgisini de düşündürerek tevriyeli bir söylemde bulunmuş olur. Beyitte, pirahen,

yar-ı aziz, Yusuf'u Mısrî ve zindan kelimelerinin tamamı Yusuf kıssasını çağrıştıracak şekilde birbiri ile tenasüplü kullanılmıştır. Bu bağlamda beytin kendi içinde bir anlam bütünlüğüne sahip olduğunu söylemek mümkündür.

5. Yâri agyâruñ söziyle ben nice terk eyleyem

Kişi kim şeytâna uysa dînden îmândan çıkar

"Ben başkalarının yabancıların sözüyle sevgiliyi nasıl terk edeyim? Bu tıpkı bir kişinin şeytana uyup dinden imandan çıkması gibi olur."

Beşinci beyitte okuyucuyu muhatap alan şair içinde bulunduğu durumdan dert yanmaktadır. Arapça "başkası" anlamına gelen "gayr" kelimesinin çokluğu olan "ağyâr" kavramı Klâsik Türk şiiri geleneğinde sevgili haricinde herkes ve her şey anlamında kullanılan bir tabir olup âşıkla sevgilinin yakınlaşmalarına engel olmaya çalışan "rakîb"i de içine alan geniş bir çerçeveye sahiptir. (Şentürk, 2021:87) Şair de bu beyitte ağyarın sözüyle sevgilisini terk edemeyeceğini, zira kişinin şeytana uysa dinden imandan çıkacağını ifade eder. Dolayısıyla şair ağyarın sözünü dinleyip sevgilisini terk ettiğinde tıpkı şeytana uymuş bir kişi gibi dinden imandan çıkacağını ima etmektedir. Burada şair ağyar olarak nitelediği "rakibi" şeytana benzeterek tenasüp sanatından istifade etmiştir. Bunun yanında şair, günümüzde de hâlâ kullanılan *şeytana uymak* ve *dinden imândan çıkmak* gibi Türkçe deyimleri kullanarak söylemek istediklerini renkli ve canlı bir anlatımla ifade etmiş olur.

6. Her kaçan çıksa Revânî yâr devlet-hâneden

Pâdişâh-ı heft-kişver sanki eyvândan çıkar

"Ey Revânî! Sevgili ne zaman evinden çıksa (çıkacak olsa) sanki yedi iklimin padişahı sarayından çıkıyor gibi olur."

Şair gazelin mahlas beyti olan son beytinde tecrit yoluyla kendisine seslenmektedir. Bunun yanında şair mahlasını revan olmak, yola çıkmak anlamlarını da düşündürecek şekilde tevriyeli kullanmıştır. Sevgiliyi bu defa padişah ile bir tutan şair sevgilinin evinden çıkışını tasvir etmektedir. Buna göre sevgili ne zaman evinden çıksa yedi ülkenin padişahı sarayından çıkıyor gibi olur. Dolayısıyla sevgili ihtişamı sebebiyle padişaha teşbih edilmiştir. Beyitte "sevgilinin evi" yerine saygı duyulan bir kişinin yaşadığı yer anlamında kullanılan "devlethâne" ifadesi kullanılmış, sevgili padişah derecesine yükseltilmiştir.

2.3. Gazelin Söylem Çözümlemesi Yöntemiyle İncelenmesi

2.3.1. Küçük Yapı ve Metnin Betimlenmesi

Metnin küçük yapısının incelenmesi; metindeki oluşturucu öğenin tespiti, art ve ön gönderimsel kullanımların incelenmesi, örtük anlatım kullanımlarının tespiti, metinde yer alan izleklerin hangi örgelerle kurulduğunun ortaya çıkarılması, dilbilgisel eylem zamanlarının kullanımının tespiti ve cümleler arası bağıntı öğelerinin neler olduğunun ortaya konulmasıyla gerçekleşir. Metnin küçük yapısının incelenmesi; metindeki oluşturucu öğenin tespiti, art ve ön gönderimsel kullanımların incelenmesi, örtük anlatım kullanımlarının tespiti, metinde yer alan izleklerin hangi örgelerle kurulduğunun ortaya çıkarılması, dilbilgisel eylem zamanlarının kullanımının tespiti ve cümleler arası bağıntı öğelerinin neler olduğunun ortaya konulmasıyla gerçekleşir. (Günay, 2017:70)

2.3.1.1.Oluşturucu Öğenin Yenilenmesi

Kendi içinde bir bütünlük oluşturan anlatılarda hiçbir şey kendi başına ve bağımsız değildir. Her türlü dilsel yapı bir başkası ile olan ilişkisi içinde anlam kazanır. Dolayısıyla değişik diziler birbirleriyle bütünlük içindeki konumlarına göre ilişki içinde ve etkileşim hâlindedir. (Günay, 2017:79) Klâsik Türk

şiirinde de sürekli faklı ilişki ve dönüşüm içinde yenilenen öğe çoğunlukla gazelin redifidir. Şairlerin kullandığı bazı redifler aynı zamanda birer "belge" niteliğinde olup redif olarak seçilen kelimeler şairlerin aynı zamanda içinde yaşadıkları toplumun psikolojisini de yansıtır. (Kurnaz,1997:265) İncelenen gazel metninde de gazelin redifi karşıladığı anlam dünyası sebebiyle bir belge niteliğinde olup oluşturucu öğe görevini üstlenmektedir.

Gazelin redifi ayrılma hâl eki -dan eki üzerine gelerek geniş zaman kipiyle kurulmuş olan *çıkar* fiilidir. Sözlüğe bakıldığında çıkmak fiilinin, içeriden dışarıya varmak, gitmek; bulunduğu yeri bırakıp başka bir yere geçmek, taşınmak, ayrılmak; eksilmek, bir şeyin yukarısına doğru yürümek; talihine veya payına düşmek, bir yere ulaşmak varmak gibi farklı anlamlarda kullanılmaktadır. (Türkçe Sözlük, 2011:533) Gazelde de "-dan çıkar" şeklinde kullanılan redif her beyitte farklı anlam ve üslubu ifade etmek üzere kullanılmıştır. Buna göre gazelin ilk beytinde birinci ve ikinci mısrada olmak üzere iki defa kullanılan redif ilk mısrada bir ülke adı olan "Bedehşan" kelimesinin üzerine ayrılma hâl ekinin gelmesiyle kullanılmıştır. Burada çıkmak fiili tevriyeli bir söylemle "yalnız oradan çıkar" anlamlarında kullanılmıştır. Beytin ikinci mısraında ise redif Farsça "cân" kelimesiyle birlikte kullanılarak "candan çıkar" ifadesi içinde yer almıştır. Burada da bir kalıp ifade işlevini üstlenen redif canını vermek, canından olmak, canı çıkmak anlamlarında kullanılarak aynı beyit içinde iki farklı anlam dünyasının kapılarını aralamış olur.

Gazelin ikinci beytinde "çıkar" fiili ilk ve ikinci mısrada olmak üzere iki defa kullanılmıştır. İlk mısrada "içeriden dışarıya varmak, gitmek" anlamında kullanılarak sabah vakti güzellerin gül bahçesinden gülerek çıkacağı ifade edilmiştir. İkinci mısrada ise "oluşmak, meydana gelmek" anlamlarında kullanılarak güllerin gül bahçesinden çıkacağı ifade edilmiş dolayısıyla güllerin açması durumu söz konusu edilmiştir.

Üçüncü beyitte ise "çıkmak" fiili "nereden" anlamına gelen Eski Türkçe "kandan" soru ifadesine eşlik ederek söylemi başka bir boyuta taşımıştır. Burada şair Türkçe "çıkar" redifinin sağladığı anlam kâinatının etkisiyle bir söylemde bulunmuş günlük dilde de kullanılan "bu da nereden çıktı?" tarzında bir şaşkınlık ifadesiyle sevgilinin ayva tüylerinin nereden çıktığını sorgulamıştır.

Dördüncü beyitte kullanılan "zindandan çıkar" ifadesiyle redif temel anlamlarından biri olan "içeriden dışarıya varmak, gitmek" anlamına gelecek şekilde gazelin oluşturucu öğesi olarak yenilenmiştir.

Beşinci beyitte ise redif, sözlükte "kendini kontrol edemeyecek kadar çok öfkelenmek, çok sinirlenmek" anlamına gelen Türkçe "dinden imandan çıkmak" deyimi ile kullanılarak âşık ve rakip arasındaki ilişkiyi ifade etmek üzere oluşturucu öge olarak yenilenmiştir.

Gazelin son beytinde redif yine temel anlamıyla kullanılarak sevgilinin evinden çıkması ile padişahın sarayından çıkması benzetme yoluyla tasvir edilmiştir.

2.3.1.2.Artgönderim ve Öngönderim

Bir metindeki bütünlük içinde daha önce ve daha sonra aynı sözcük, izlek, kavram ya da düşünce aynı biçimde ya da farklı biçimde yeniden kullanılabilir. Metinde başka öğelere göre yorumlanabilecek olan artgönderimsel ve öngönderimsel birimler bağlamsal bir durumu ilgilendirir. (Günay, 2017:78) İncelenen gazel metnine bu bağlamda bakıldığında art ve öngönderimsel ilişkilerin gazelin bütün beyitlerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kullanımları açıklamak gerekirse:

Kûy-ı dil-berden güzeller *subh-dem* handân çıkar

'Âdet oldur *her seher güller gülistândan* çıkar (2. Beyit)

Gazelin ikinci beytinde birbiriyle ilişkili olan art ve ön gönderim kullanımları şöyledir: Beyitte sevgilinin mahallesinden her sabah güzellerin gülerek çıkması ile her seher gül bahçesinde güllerin

çıkması (açması) bağdaştırılmıştır. Bu bağlamda birinci mısrada yer alarak sevgilinin mahallesi anlamına gelen Farsça "kûy-ı dilber" terkibi, ikinci mısrada gül bahçesi anlamına gelen Farsça "gülistân" kelimesinin ön gönderimi durumunda olup ikisi de bir mekân işlevinde beyitte aynı anlam dünyasına karşılık gelecek şekilde ele alınmıştır. Yine birinci mısrada yer alan cümlenin öznesi işlevinde olan "güzeller" kelimesiyle ikinci mısradaki "güller" kelimesi birbirlerinin art ve ön gönderimi olarak yer almıştır. Her iki mısrada da zarf görevini üstlenen "subh-dem" ve "her seher" zaman kavramları da birbirlerinin art ve ön gönderimi olarak beyitte yer almıştır.

Âfet-i hüsn ey sanem *zülfüñ* yeterken 'âşıka

Bilmezüz hatt-*ı leb-i cân-perverüñ* kandan çıkar (3. Beyit)

Gazelin ikinci beytinde ise sevgilinin saçı anlamına gelerek ikinci tekil şahıs iyelik ekiyle kurulmuş olan "zülfün" ile yine ikinci tekil şahı iyelik ekiyle kurularak "ruha hoş gelen dudağının kenarındaki ayva tüyleri" anlamına gelen "hatt-ı leb-i cân-perverün" terkibi sevgiliyi işaret edecek şekilde kullanılmış birbirlerinin art ve ön gönderimi olmuşlardır.

Soyunup *pîrâheninden* çıksa ol *yâr-ı 'azîz*

Yûsuf-ı Mısrî durur gûyâ ki *zindandan* çıkar (4. Beyit)

Gazelin dördüncü beytinde sevgilinin gömleğini çıkarmasıyla Yusuf Peygamberin zindandan çıkması şairane bir söylemle bağdaştırılmıştır. Bu durumda beytin ilk mısraında yer alarak "gömlek" anlamına gelen Farsça "pîrâhen" kelimesi ile "zindân" kelimesi ikisi de güzellikleri kapatma anlamını ihtiva etmesi sebebiyle birbirlerinin art ve ön gönderimi işlevinde kullanılmıştır. Sevgili için beytin birinci mısraında Farsça "yâr-ı 'azîz" terkibini kullanan şair, ikinci mısrada da sevgilinin benzeyeni olarak yine Farsça "Yûsuf-ı Mısrî" terkibini kullanmış, özne işlevini üstlenen bu terkipler anlamca birbirlerinin art ve ön gönderimi olmuşlardır.

Yâri *agyâruñ* söziyle ben nice terk eyleyem

Kişi kim *şeytâna* uysa dînden îmândan çıkar (5. Beyit)

Gazelin beşinci beytinde de anlamca benzer bir kullanım ağyâr ve şeytan ifadeleri arasında yer almıştır. Şair, sevgiliyi ağyarın (başkalarının) sözüyle terk ederse şeytana uymuş gibi olacağını ifade ederek bir benzetme ilgisi kurmuş ve dolayısıyla bu iki kelime birbirlerinin art ve ön gönderimi olmuştur.

Her kaçan çıksa Revânî *yâr devlet-hâneden*

Pâdişâh-ı heft-kişver sanki *eyvândan* çıkar (6. Beyit)

Gazelin son beytinde ise sevgilinin evinden çıkması ile padişahın sarayından çıkması arasında bir ilşiki kurularak "yâr" kelimesi, "padişâh-ı heft-kişver" terkibi ile; "devlethâne" kelimesi, eyvân kelimesi ile aynı anlam dünyasını karşılayacak şekilde birbirlerinin art ve ön gönderimi konumunda yer almışlardır.

2.3.1.3.Örgeler ve İzlek

Bir metnin izleği, kısaca "bu metin neden söz ediyor?" sorusunun yanıtıdır. Her örge bir izleğin alt birimi olup izlek örgelerden oluşur. Metindeki dil durumunu ortaya koymak için örgeler ve izlek kapsamında metinde sıklıkla kullanılan sözcüklerdeki sözlüksel alan ve sözlüksel ağ belirlenmelidir. Sözlüksel alan aynı kavramı ilgilendiren bir metnin sözcüklerini gruplandırmaktır. (Günay, 2017:93-94) İncelemeye tabi tutulan gazelde bu başlıktan istifade edilerek şairlerin kelime kullanımının arkasında yatan kavramsal ve sözlüksel alana dair çözümleme yapılması, şairin düşünce dünyasını ve kaç kelimeyle düşündüğünü tespit etmeye imkân sağlamaktadır. Âşıkane bir gazel olduğu tespit edilen metinde şair gazelin her beytinde sevgiliyle muhayyel bir sohbet içindedir. Dolayısıyla şairin muhatabı çoğunlukla sevgilidir. Okuyucuya seslendiği beyitlerde ise yine sevgiliden dert yanarak onun

özelliklerini anlatmaktadır. Bu bağlamda gazel metni âşık ve sevgili olmak üzere iki temel izlek ve bu izlekleri çevreleyen örgelerden meydana gelen bir bütünü oluşturmaktadır. Gazele bütün olarak bakıldığında sevgili izleğinin daha ağırlıklı olduğu tespit edilmiştir. Sevgili izleği etrafında toplanan örgeleri bir şema ile göstermek gerekirse:

Şema 1. Gazelin örgeler ve izleği

Şemaya bakıldığında sevgili izleğinin on iki örgeden meydana geldiği görülür. Bu örgelerden *dost, ey sânem* ve *yâr-i aziz* terkibi âşığın sevgiliye olan hitâbını; *leb-i canperver*, *âfet-i hüsn*, *zülf*, *handan* ve *hatt* kelimeleri sevgilinin güzellik unsurlarını; *Yusûf- ı Mısrî* ve *hâtem-i lâl* terkipleri sevgilinin benzeyenini; *devlethâne* ve *kuy-ı dilber* terkipleri ise sevgiliye ait olan mekânları ifade etmek üzere kullanılmıştır.

2.3.1.4.Örtük Anlatım: Sezdirimler ve Çıkarsamalar

Örtük anlatım dolaylı ya da dolaysız yoldan ulaşılabilecek bilgiler için kullanılır. Bir toplumsal grup ya da düşünce akımının tek bir sözcük ya da kavrama indirgenebildiği yan anlamsal kullanıma örtüklük denir. Sezdirim ise vericinin metinde açık olarak belirtemediği ama dolaylı olarak çıkarılmasını istediği bilgilerdir. Sezdirim olarak metne yerleştirilen bu bilgilerin çıkarsama olarak alıcı tarafından bulunması gerekir. Bir bakıma bu, zımnen söylenilmiş olanı sezmedir. (Günay, 2017:90-92) Klâsik Türk şiirinde de şairler şiirlerinde ele aldıkları hayâl, inanış ve düşünceleri beyitlerinde dolaylı yoldan okuyucuya sunarlar. Bunu da mazmunlar aracılığı ile gerçekleştirirler. Dolayısıyla örtük anlatımlar olan mazmunların karşıladığı anlam dünyasının alıcı tarafından keşfedilmesi beklenir. Gazelde örtük anlatım kullanımları şöyledir:

Tablo 2. Gazelde yer alan örtük anlatımlar

Beyitler	Sezdirim	Çıkarsama
1.Beyit	Sevgilinin lal taşına benzeyen dudaklarını ancak Bedehşan ülkesinden birinin öpebileceği	Lal taşının Bedehşan ülkesinden çıkması durumunu ve bu taşın Klâsik Türk şiirinde sevgilinin dudakları için benzeyen olmasını bir hayâl ile okuyucuya aktarılması
3. Beyit	Sevgilinin saçlarının âşığa yeterince ıstırap verirken ayva tüylerinin nereden çıktığının âşık tarafından sorgulanması	Klâsik Türk şiiri geleneğinde sevgilinin güzellik unsurları olan saçları ve ayva tüylerinin âşıkta bırakmış olduğu etkinin okuyucuya benimsetilmesi
4.Beyit	Sevgilinin gömleğini çıkarması ile Hz. Yusuf'un zindandan çıkması arasında bir ilgi kurulması	Hz. Yusuf etrafında gelişen olayların aktarılması yoluyla sevgilinin güzelliği dolayısıyla Yusuf peygambere benzetilmesi
5. Beyit	Şairin ağyarın sözüyle yâri terk edemeyeceğini, kişinin şeytana uyarsa dinden imandan çıkacağını ifade etmesi	Klâsik Türk şiirine özgü aşk üçgeni bağlamında ağyar olarak da nitelenen rakibin bir mesel yoluyla okuyucuya aktarılması
6.Beyit	Sevgilinin evinden çıkması ile padişahın sarayından çıkması arasında bir ilgi kurulması	Sevgiliye atfedilen kutsiyetin padişaha benzetilmek suretiyle okuyucuya aktarılması

2.3.1.5. Dilbilgisel Eylem Zamanları

Her dildeki eylem çekimleri, zamansal olarak bir işlevin yanında, öncelik ve sonralık bakımından cümleler arası ilişkileri de açıklar. Bir anlatıda kipsel yapıların incelenmesi ile anlatıcının alıcısına söylediği sözceyle ilgili tutumunu ortaya koyacaktır. Bu da çözümleme açısından önemlidir. (Günay, 2017:96)

Gazele bu bilgilerin ışında bakıldığında eylem kullanımı olarak "çıkar" fiilinin redif fonksiyonunu üstlenmesi münasebetiyle gazelin her beytinde kullanıldığı görülür.

Tablo 3. Gazelde kullanılan fiiller ve çekimleri

Beyitler	Kullanılan Fiiller	Fiillerin Çekimleri
Bütün Beyitler	Çıkar	Geniş Zaman
2. Beyit	oldur	Geniş Zaman
3. Beyit	bilmezüz	Birinci Çoğul Şahıs/Olumsuzluk Emir Kipi
4. Beyit	durur	Geniş Zaman/ Üçüncü Tekil Şahıs
5. Beyit	terk eyleyem	Birinci Tekil Şahıs/İstek Kipi

Tabloya bakıldığında redifin geniş zaman ile çekimlenen Türkçe bir fiil olmasının etkisiyle geniş zamanın bütün beyitlere hâkim olduğu görülür. Bu bağlamda redif gazelde zaman ve söylem olarak bir bütünlük sağlanmıştır. Bunun yanında gazelde âşık/şair bütün beyitlerde gönderici ve çoğunlukla gazelin öznesi konumunda olduğu için gazelin söylemine birinci tekil/çoğul şahıs hâkim olmuştur.

2.3.1.6. Cümleler Arası Bağıntı Öğeleri

Anlatılardaki cümleler farklı biçimlerde birbiriyle ilinti içindedir. Metindeki birleşik ve karmaşık tümce yapılarının incelenmesi metnin çözümlenmesi açısından önemlidir. Cümleler arası bağıntı öğeleri, metindeki tutarlılığı ve bütünlüğü sağlamanın yanında, sözcükler ve cümleler arası geçişleri de belirtir. (Günay, 2017:106-107) Bu bağlamda cümleler arası bağıntı öğelerinin tespiti için cümle türlerinin ele

alınması gerekir. Cümle türleri, yapılarına göre cümleler, yüklemin türüne göre cümleler, yüklemin yerine göre cümleler ve anlamına göre cümleler olmak üzere dört ana bölüme ayrılır. Yapılarına göre cümleler kendi içinde basit, birleşik, bağlı ve eksiltili olmak üzere dört bölüme; yüklemin türüne göre cümleler fiil ve isim cümlesi; yüklemin yerine göre cümleler, kurallı ve devrik cümle; anlamına göre cümleler de olumlu ve olumsuz cümle olmak üzere ikişer bölüme ayrılır. (Karaağaç, 2017:236-250) Altı beyitten oluşan gazel metninde de birinci ikinci ve beşinci beyitlerde ikişer, diğer beyitlerde birer cümle olmak üzere toplam dokuz cümle kullanılmıştır. İncelenen gazel metni bu bilgilerin çerçevesinde değerlendirildiğinde aşağıdaki tablo ortaya çıkar:

Tablo 4. Gazelin cümle analizi

Beyitler	**Cümle Sayısı**	**Yapılarına Göre**	**Yüklemin Türüne Göre**	**Yüklemin Yerine Göre**	**Anlamına Göre**
1. Beyit	2	Basit	Fiil	Kurallı	Olumlu
		Basit	Fiil	Kurallı	Olumsuz
2. Beyit	2	Basit	Fiil	Kurallı	Olumlu
		Basit	Fiil	Kurallı	Olumlu
3. Beyit	1	Bağlı	Fiil	Devrik	Olumsuz
4. Beyit	1	Bağlı	Fiil	Devrik	Olumlu
5.Beyit	2	Basit	Fiil	Kurallı	Soru
		Basit	Fiil	Kurallı	Olumsuz
6. Beyit	1	Basit	Fiil	Kurallı	Olumlu

Yapılarına göre bakıldığında gazelde altı basit, iki bağlı ve bir bileşik cümlenin kullanıldığı görülür. Yüklemin türüne göre değerlendirildiğinde ise redifin de bir fiilden meydana gelmesinin de etkisiyle bütün cümlelerin fiil cümlesi olduğu tespit edilmiştir. Gazelde yer alan dokuz cümlenin altısı kurallı yapıda iken yalnız ikisi devrik yapıda kurulmuştur. Anlamlarına göre değerlendirildiğinde ise beş cümlenin olumlu, üç cümlenin olumsuz, bir cümlenin de soru cümlesi tespit edilmiştir. Cümleler arası bağıntı ögelerinin yaygın olarak kullanıldığı cümleler yapılarına göre bağlı cümlelerdir.

2.3.2.Büyük Yapı ve Metnin Çözümlenmesi

Cümlelerden yola çıkarak metnin bütünlüğüne ulaşan bir okurun metnin tamamı üzerinde yapacağı daha önemli incelemeler vardır. Bu da büyük yapı bağlamında yapılacak metin incelemesi alanına girer. Yazınsal metinler için çözümleme yapan araştırmacının kendisine soracağı sorular ve arayacağı yanıtlar vardır. Bunlar bir iletişim ögesi olarak metnin verici ve alıcıları ile ilgilidir. Metni anlayabilmek için verici ve alıcıları tanımak gerekir. (Günay, 2017: 109-114) Söylem sadece iletinin içeriğini değil onu dile getireni, neye dayanarak söylediğini, kime söylediğini ve söylediği ile neyi başarmak istediğini kapsar. (Çelik, Ekşi, 2008:100) Bu bağlamda kurmaca bir metin olarak gazel metninin anlatım şemasını vermek gerekir.

Tablo 5. Gazelin anlatım şeması

Beyitler	Gönderici	Özne	Bildiri (İleti, Nesne)	Alıcı
1.Beyit	Âşık/Şair	Sevgili	Sevgilinin lal taşına benzeyen dudaklarını ancak Bedehşan ülkesinden birinin öpebileceği, sevgilinin güzelliğini arzu edenlerin ise bu yolda canını vermeye razı olması.	Sevgili
2.Beyit	Âşık/Şair	Güzeller	Tıpkı her sabah gül bahçesinde güllerin açması gibi sevgilinin mahallesinden çıkan güzellerin her sabah sevinçle dolu olması	Okuyucu
3.Beyit	Âşık/Şair	Sevgili	Sevgilinin saçlarının âşık için yeterince bela iken ayva tüylerinin nereden çıktığının sorgulanması	Okuyucu
4.Beyit	Âşık/Şair	Sevgili	Sevgili gömleğini çıkarması hâlinde Hz. Yusuf'un zindandan çıkışına benzemesi	Okuyucu
5.Beyit	Âşık/Şair	Âşık	Âşığın yâri rakibin sözüyle terk edemeyeceği zira bir kişinin şeytana uyunca dinden imandan çıkması	Okuyucu
6.Beyit	Âşık/Şair	Sevgili	Sevgilinin evinden çıkışı, padişahın sarayından çıkışına benzemesi	Âşık/Şair

Şair, "çıkar" redifini geleneğin ortak kabulleri doğrultusunda, farklı hayâl gücü ve söylemlerle ele almıştır. Buna göre şair/âşık, incelenen gazelin her beytinde verici/gönderici konumundadır. Gazelin öznesi ise birinci, üçüncü, dördüncü ve altıncı beyitlerde sevgili, beşinci beyitte âşık, ikinci beyitte şairin "güzeller" olarak ifade ettiği üçüncü çoğul kişilerdir. Alıcı konumunda ise gazelin ilk beytinde sevgili, altıncı beyinde şairin kendisi iken diğer beyitlerde okuyucu olmuştur. Dolayısıyla şair şiirini okuyucuyla sohbet edercesine kurgulamıştır.

2.3.2.1.Kabul Edilebilirlik

Metin, kendini oluşturan dilsel göstergelerden kurulmuş anlamlı yapılar bütünüdür, ama bu anlamlı yapıların oluşturduğu metnin soyut dünyası ile gerçek dünya arasında bir ilişkiye de imkân tanır. Metindeki kurmaca dünya ile yazıldığı gerçek dünya arasındaki ilişkiler inceleme aşamasında göz önünde bulundurulur. (Günay, 2017:136) Bu bağlamda Klâsik Türk şiirine yapılan eleştirilerden biri gerçek hayattan kopuk ve uzak olduğu, tamamen hayâl âlemine dayalı bir edebiyat olduğu ve günlük hayatı yansıtmadığı noktasındadır. Oysa bu kadim edebiyat, toplumun geçmişte tecrübe ettiği, hatta bugün bile varlığını ve canlılığını koruyan birçok gelenek, âdet, yaşayış tarzı ve inancı, yüzyıllar boyunca ürettiği edebî mahsullerle okuyucuya sunmuştur. Yöntemin bu başlığı sayesinde de şairlerin kurduğu soyut dünyanın gerçek dünyayla olan ilişkisi gözler önüne serilebilecek ve Klâsik Türk şiirinin toplumla olan bağlantısı tespit edilmiş olacaktır.

Gazele yöntemin sunmuş olduğu bu imkânla bakıldığında şunları söylemek mümkündür:

Soyut hayâller ve benzetmelerle kurulan bu âşıkâne gazel metnine yüzeysel bir okumayla bakıldığında gerçek dünyayla ilişki kurması açısından, kabul edilebilirlik oranı düşük gibi görünse de beyitlerde yapılan benzetmelerin geçmişten ve günlük hayattan izler taşıdığı görülür. Bu bağlamda gazelin ilk beytinde lal taşının Bedehşan ülkesinden çıktığı bilgisi şairane bir söylemle yer almaktadır. İkinci beyte bakıldığında günlük hayatta da sıklıkla karşılaşılması mümkün bir durum olan seher vaktinde güllerin açması durumunun bir benzetme ilgisiyle ele alındığı görülür. Üçüncü beyitte ise kabul edilebilirlik ilkesi Hz. Yusuf'un zindana atılması ve oradan kurtulması olaylarının yine benzetme ilgisiyle ele alınmasıyla yer almıştır. Dördüncü beyitte "dinden imandan çıkmak" tabiri de günlük konuşma dilinde sıklıkla kullanılan Türkçe bir deyimdir. Dolayısıyla şair günlük hayatı da yansıtacak şekilde bir şiirsel söylem oluşturmuştur.

2.3.3.Üst Yapı ve Metinlerin Yorumlanması

Üst yapı ile metinler arasındaki ilişkiler ağı, çözümleme sırasında yapılan karşılaştırma ve genellemelerle ortaya konulur. Meselâ incelenen metnin hangi tür, tip ya da ton içinde bulunduğunu

ortaya koymak, bu tiplerin genel özelliği ile incelenen metnin özelliklerini karşılaştırmak bu aşamadaki çözümleme için gereklidir. Bu bağlamda söylem türlerini ele almak yerindedir. Söylem türleri bağlamında üç tür söylem yer alır: Yargılayıcı söylem, karar almaya yönelik söylem, övgü-yergi söylemi. Bu söylemler farklı bağlamlarda kullanılmaktadır. Bu üç tür söylemle alâkalı kısaca şunlar söylenebilir: *Övgü-yergi söylemi,* güzel konuşma ve ikna etme sanatı olduğu söylenen sözbilim için övgü-yergi söylemi önem taşır. Bir kişiyi ya da bir şeyi övmek ya da yermek bu grup içinde düşünülür. *Yargılayıcı söylem,* yargıçlara özgü söylemler olup genellikle geçmiş zaman kullanılır. *Karar almaya yönelik ya da tartışmacı söylemde* ise amaç birini suçlama ya da savunma olup genellikle gelecek zaman kullanılır. Akıl yürütme biçimi olarak da örnek kullanılır. Bu söylemde alıcının sunulan durumdan bir sonuç ya da yargı çıkarabilmesi için somut ve özel bir durum olarak sunulur. (Günay, 2018:102-103) Bu bilgileri incelenen gazel çerçevesinde tablo hâlinde değerlendirecek olursak:

Tablo 6. Gazelin söylem türleri açısından değerlendirilmesi

	Alıcı	**Zaman**	**Edim**	**Değerler**	**Ortak konum**	**Kanıtlama tipi**
1.beyit	Sevgili	Geniş Zaman	Övgü	Soylu	Karar Almaya Yönelik Söylem	Sevgili hakkında değer hükmü
2.beyit	Okuyucu	Geniş Zaman	Övgü	Soylu	Övgü Söylemi	Sevgili hakkında değer hükmü
3.beyit	Okuyucu	Şimdiki Zaman	Övgü	Soylu	Tartışmacı söylem	Sevgili hak kında değer hükmü
4.beyit	Okuyucu	Geniş Zaman	Övgü	Soylu	Övgü söylemi	Geleneğe has güzellik algısı
5.beyit	Okuyucu	Geniş Zaman	Yergi	Zararlı	Yergi Söylem	Ağyar hakkında değer hükmü
6.beyit	Şair	Geniş Zaman	Övgü	Soylu	Övgü söylem	Sevgili hakkında değer hükmü

Tabloya bakıldığında şunları söylemek mümkündür: Alıcı ilk beyitte sevgili, son beyitte şair iken diğer bütün beyitlerde okuyucu olmuştur. Zaman olarak üçüncü beyte şimdiki zaman hâkim olurken diğer beyitlerde redifin yüklem görevini üstlenmesi sebebiyle geniş zamanın yer aldığı görülür. Tüm beyitlere övgü edimi hâkim olurken gazelin beşinci beyti yergi edimi üzerine kurulmuştur. Beyitler bütüncü bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde ise şairin birinci ve ikinci beyitlerde sevgilinin güzellik unsurları üzerinden kurmuş olduğu benzetmelerle kesin bir yargıda bulunarak karar almaya yönelik bir söylem gerçekleştirdiği; üçüncü beyitte âşıklar adına konuşarak tecahül-i ârif sanatının da etkisiyle tartışmacı söylemi benimsediği; dördüncü ve altıncı beyitlerde sırasıyla Hz. Yusuf ve yedi ülkenin padişahı benzetmeleriyle sevgiliye bir kutsiyet atfetmesi sebebiyle övgü söylemini benimsediği; beşinci beyti ise ağyarı şeytana benzetmesiyle yergi söylemi üzerinden kurguladığı görülür. Şair, söylediklerini kanıtlama yolunda ise sevgili ve ağyar hakkında değer hükmü ortaya koyarak geleneğe has güzellik algısından da istifade ettiği görülür.

Sonuç

Bu çalışmada Revânî'nin *çıkar* redifli gazeli önce klâsik metin şerhi metoduyla daha sonra da dilbilimin

alt alanlarından biri olan söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Bu incelemelerin sonucunda 16. yüzyıl şairlerinden biri olan Revânî'nin geleneğin rehberliğinde farklı bir söyleyiş ortaya koyduğu görülmektedir. Bir sohbet havasında kurgulamış olduğu metnin dili, benimsediği söyleşi tarzındaki üslûbu, kullandığı kelimeler ve duygularını ifade ediş biçimi söylem çözümlemesi yöntemiyle daha belirgin hâle getirilmiştir.

Sonuç olarak Klâsik Türk şiiri içinde yer alan her metnin farklı okuma biçimleriyle ele alınıp değerlendirilebileceğini söylemek mümkündür. Geleneksel metin çözümlemesine eşlik eden söylem çözümlemesi yöntemiyle de metnin en küçük ögesinden başlanıp bütüne doğru bir açılım gerçekleştirilerek incelenen metinler günümüz okuruna daha çok yaklaştırılacaktır. Bu çözümleme sayesinde eseri ortaya koyan şairin duygu ve düşünce dünyasına nüfuz edilebilecektir. Bu çalışma da geleneksel şerh yöntemiyle modern bir teori olan söylem çözümlemesi yöntemi arasında bağlantı kurarak Revânî'nin gazelinin anlam dünyasını daha belirgin kılmayı hedeflemiştir.

Kaynakça

Aksan, Doğan (2007). *Her Yönüyle Dil,* TDK Yayınları, Ankara.

Avşar Ziya (2017). *Revânî Divânı,* Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap, Ankara.

Çapan, Pervin (2020). "Karamanlı Nizâmî'nin *Didiler* Redifli Gazeli Üzerine Bir Söylem Çözümlemesi" *Klâsik Türk Edebiyatının Ses ve Anlam Dünyası (Prof. Dr. Haluk İpekten Anısına) Bildiri Kitabı,* Düzce.

Çelik, Hilal-EKŞİ, Halil (2008). "Söylem Analizi", *Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Dergisi, C.27,* s.99-117, İstanbul.

Erünsal, İsmail (2008). "Revânî" Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.5.

Günay, V. Doğan (2017). *Metin Bilgisi*, Multilingual İstanbul

Günay, V. Doğan (2018). *Söylem Çözümlemesi*, Papatya Yayıncılık Eğitim, İstanbul.

Harman, Ömer Faruk (2013). "Yûsuf" Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.44.

Karaağaç, Günay (2009). *Türkçenin Söz Dizimi, Kesit Yayınları,* İstanbul.

Kurnaz, Cemal (1997). *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Şentürk, Ahmet Atilla (2021). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 5,* OSEDAM Yayınları, İstanbul.

Tökel, Dursun Ali (2007). "Divân Şiirine Modern Metin Çözümleme Yöntemlerinden Bakmak, Turkısh Studies International Periodical For thr Langues, Literature and History of Turkısh or Turkic, 2/3, 535-555

Türkçe Sözlük (2015). TDK Yayınları, Ankara.